

ZBYSZKO MIELNIK

PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO ŻYCIU I ZDROWIU W UJĘCIU NOWEGO KODEKSU KARNEGO

I. WSTĘP

1 września 1998 r. zacznie obowiązywać nowy kodeks karny¹ - trzeci w historii Rzeczypospolitej Polskiej od czasu uzyskania niepodległości w 1918 r. Reforma prawa karnego doszła do skutku po 1989 r. Jesienią 1989 r. przystąpiła do prac nad nowym kodeksem karnym Komisja ds. Reformy Prawa Karnego. Celem jej prac było stworzenie kodeksu który zerwałby z aksjologią państwa totalitarnego a przyznałby prymat ochronie praw i wolności jednostki². W projekcie kodeksu karnego³ to założenie było wyraźnie widoczne - pierwszym rozdziałem w części szczególnej był rozdział "Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne", następnym był rozdział "przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu". Nowy kodeks karny⁴ zmienił kolejność rozdziałów - "Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu" są czwartym rozdziałem - tak jak ma to miejsce w obowiązującym kodeksie⁵ poprzedzony rozdziałami "Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne", "Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej", "Przestępstwa przeciwko obronności". Jakkolwiek ostatecznie nie nastąpiła zmiana w kolejności umieszczenia rozdziału "przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu" w nowym kodeksie karnym, to jednak w większym stopniu jest realizowana zasada ochrony życia ludzkiego, będąca zasadą fundamentalną w systemie prawa.

Z uwagi na ramy niniejszego artykułu przedmiotem jego rozważań będą jedynie zmiany, które wprowadza nowy kodeks karny w części dotyczącej przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu.

II. RODZAJE ZABÓJSTW W NOWYM KODEKSIE KARNYM

Nowy kodeks karny wprowadza obok typu podstawowego zabójstwa nowe typy kwalifikowane⁶ oraz inaczej reguluje typ uprzywilejowany -

¹ Uchwalony 6 VI 1997 opublikowany w Dz. U. z 1997, Nr 88, poz. 553.

² A. Zoll, *Założenia polityki karnej w projekcie kodeksu karnego*, PiP nr 4/1994, s. 5; M. Tarnawski, *Zabójstwa w ujęciu projektu kodeksu karnego z 1993 r.*, RPEiS, z. 1/1994, s. 13.

³ Projekt opublikowany w formie wkładki do zeszytu PiP nr 2/1994.

⁴ Nowy kodeks karny oznacza kodeks uchwalony 6 VI 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 83, poz. 553.

⁵ Obowiązujący kodeks karny oznacza kodeks karny z 19 IV 1969 r. (Dz. U. z 1969 r., Nr 13, poz. 94).

⁶ M. Tarnawski, *Zabójstwa w ujęciu projektu kodeksu karnego z 1993 r.*, RPEiS, z. 1/1994, s. 17 - autor uważa, iż zamiast używania konwencji zabójstwo podstawowe, kwalifikowane, uprzywilejowane poprawnie należałoby używać zabójstwo zwykłe, ciężkie oraz lekkie.

zabójstwo noworodka. Pozostałe typy uprzywilejowane, tj. zabójstwo eutanatyczne oraz zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia, usprawiedliwionego okolicznościami, nie zostały odmiennie uregulowane.

Zabójstwo typu podstawowego

Zostało uregulowane analogicznie, tak jak w obowiązującym kodeksie. Zmieniona została jedynie sankcja - zrezygnowano z kary śmierci, której nowy kodeks nie przewiduje. W uzasadnieniu projektu⁷ wskazano, że "kodeks nie przewiduje kary śmierci, wychodząc z założenia, iż kara ta nie daje się pogodzić z zasadą godności człowieka i współczesnym systemem wartości". Rezygnacja z kary śmierci jest w istocie formalnym potwierdzeniem stanu prawnego, który istniał od 20 listopada 1995 r.⁸, kiedy to zaczęło obowiązywać moratorium na wykonywanie kary śmierci. Faktycznie nie była wykonywana od 1988 r.

Zabójstwo kwalifikowane

Nowy kodeks karny wprowadza w artykule 148 § 2 i 3 sześć rodzajów zabójstwa kwalifikowanego:

- a) ze szczególnym okrucieństwem,
- b) w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem,
- c) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie,
- d) z użyciem broni palnej lub materiałów wybuchowych,
- e) poprzez jeden czyn zabicie więcej niż jednej osoby,
- f) gdy sprawca był już skazany za zabójstwo.

Zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem

"Szczególne okrucieństwo" jest znamieniem kwalifikującym przestępstwa zgwałcenia, przy jego interpretacji będzie można skorzystać z dotychczasowego dorobku doktryny i orzecznictwa. W związku z tym o szczególnym okrucieństwie można mówić, gdy działanie sprawcy wykracza znacznie poza niezbędną potrzebę przełamania oporu ofiary, bądź zmierza do jej poniżenia, zadania bólu lub wyrządzenia innej krzywdy. Istotne znaczenie ma tutaj nie tylko sposób działania, ale też czas jak i osoba pokrzywdzona⁹, np. zabicie dziecka.

⁷ *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego* - maszynopis powielony s. 23.

⁸ Ustawa z dnia 12 VII 1995 r. o zmianie kodeksu karnego, kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywny i nawiązek w prawie karnym (Dz. U. z 1995 r., Nr 95, poz. 475).

⁹ OSNKW 136/72; Andrejew, Świda, Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1973, s. 495.

Zabójstwo w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem

W uzasadnieniu rządowym nowego kodeksu karnego¹⁰ stwierdzono, że "zwrot ten odnosi się nie tylko do sytuacji zabójstwa zakładnika, ofiary zgwałcenia lub rozboju ale także odnosi się do osoby nie będącej zakładnikiem lub ofiarą przestępstwa zgwałcenia, rozboju.

Kwestia ta jest na tyle oczywista, że nie wymagała szczegółowego uzasadnienia. Nasuwa się natomiast pytanie o *ratio legis* przepisu? Możliwe są bowiem dwie sytuacje. Sprawca popełnia przestępstwo rozboju, zgwałcenia czy wzięcia zakładnika, a następnie osobę, która była pokrzywdzona, po upływie czasu zabija. Z uwagi na upływ czasu zachowanie sprawcy będzie stanowić dwa czyny, a tym samym dwa przestępstwa. Zachowanie sprawcy będzie również uznane za dwa czyny wtedy, gdy ofiarami przestępstwa rozboju, zgwałcenia lub wzięcia zakładnika oraz później dokonanego zabójstwa są różne osoby, np. świadek rozboju, zgwałcenia lub wzięcia zakładnika. Wydaje się, że jest to "swoiste" podwójne karanie sprawcy.

Należy też pamiętać, że gdy sprawca zabijając ofiarę dopuszcza się jednocześnie zgwałcenia, rozboju to zostanie zastosowana konstrukcja kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy. Natomiast gdy zachowanie sprawcy będzie uznane za dwa czyny z uwagi bądź na upływ czasu pomiędzy czynami bądź na różne osoby jako ofiary - zostanie zastosowana konstrukcja realnego zbiegu przestępstw.

Wydaje się, że zarzut braku koordynacji części ogólnej i szczególnej nowego kodeksu karnego jest uzasadniony¹¹. Tym bardziej, że w uzasadnieniu rządowym nowego kodeksu karnego¹² stwierdza się, że "przyjęcie koncepcji kumulatywnego zbiegu przepisów pozwala na rezygnację z tworzenia wielu typów (przede wszystkim kwalifikowanych) w części szczególnej kodeksu".

Zabójstwo w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie

W obowiązującym kodeksie karnym nie występuje termin "motywacja", używany jest natomiast termin "pobudka", który jednakże nie jest znany współczesnej psychologii. Motywacja zasługująca na szczególne potępienie występuje w nowym kodeksie karnym jedynie jako znamię kwalifikujące zabójstwa. Uzasadnienie rządowe nowego kodeksu karnego nie daje żadnych wskazówek jakiego rodzaju motywację uznać za zasługującą na szczególne potępienie. Czy taką motywacją może być zemsta, chęć zysku lub obrona wolności osobistej, np. zabójstwo świadka przestępstwa?

¹⁰ *Nowe kodeksy karne - 1997 z uzasadnieniem*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1997, s. 124.

¹¹ Por. M. Tarnawski, *Zabójstwa w ujęciu projektu kodeksu karnego z 1993*, RPEiS, z. 1/1994, s. 19.

¹² *Nowe kodeksy karne - 1997 z uzasadnieniami*, Wyd. Prawnicze 1997, s. 124.

Zabójstwo z użyciem broni palnej lub materiałów wybuchowych

Nowy kodeks karny tak jak obowiązujący nie podaje definicji ani broni palnej ani materiałów wybuchowych. Jest ona przedstawiona w ustawie z 31 I 1961 o broni, amunicji i materiałach wybuchowych¹³.

Użycie broni lub materiałów wybuchowych jest znamieniem kwalifikującym o charakterze statycznym¹⁴ określającym sposób działania jako okoliczność zwiększająca stopień szkodliwości społecznej¹⁵. Uzasadnienie rządowe nowego kodeksu karnego nie zawiera żadnej wskazówki czym kierowali się członkowie Komisji ds. Reformy Prawa Karnego proponując ten typ kwalifikowany zabójstwa. Użycie broni palnej lub materiałów wybuchowych jako sposób działania może dotyczyć nie tylko zabójstwa ale też innych przestępstw np. ciężkiego uszkodzenia ciała.

Nasuwa się pytanie czy użycie broni palnej lub materiałów wybuchowych zwiększa na tyle stopień szkodliwości społecznej aby istniała potrzeba tworzenia typu kwalifikowanego zabójstwa? Czy nie byłoby wystarczające uznanie za okoliczność wpływającą na stopień szkodliwości społecznej - jako okoliczność obciążająca - zgodnie zresztą z treścią art. 115 § 2 nowego kodeksu karnego. Wydaje się, że brak dostatecznego uzasadnienia dla tak kwalifikowanego zabójstwa.

Zabójstwo więcej niż jednej osoby

Nowy kodeks karny jednoznacznie przesądza, że spowodowanie dwóch i więcej normatywnie jednorodnych skutków jest jednym czynem a tym samym przestępstwem.

Na gruncie obowiązującego kodeksu karnego przeważa pogląd, iż wielość skutków jednorodnych normatywnie nie decyduje o wielości czynów a tym samym o wielości przestępstw¹⁶. Jednakże są autorzy, którzy uważają, że jeżeli sprawca powoduje kilka jednorodnych normatywnie skutków to odpowiada za tyle przestępstw ile skutków spowodował. Na gruncie doktryny polskiego prawa karnego takie stanowisko zajmuje Lernell, według którego: "Jeżeli A jednym ruchem, jednym naciśnięciem języka spustowego w automacie zabija (rani) kilka osób to odpowiada za tyle przestępstw ile ucierpiało od tego wystrzału"¹⁷.

Stanowisko Sądu Najwyższego w omawianej kwestii nie jest jednolite. W wyroku z 8 VIII 1972 (V KRN 299/1972) stwierdza się, że "o jedności lub wielości przestępstw decyduje nie liczba spowodowanych przez sprawcę skut-

¹³ Dz. U. z 1961, Nr 6, poz. 61.

¹⁴ K. Buchala, Z. Cwiąkałski, M. Szewczyk, A. Zoll, *Komentarz do kodeksu karnego - część ogólna*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1990. Autorzy wyróżniają znamiona statyczne i dynamiczne. Te pierwsze to okoliczności występujące w chwili czynu, te drugie to okoliczności, które są następstwem podjętego przez sprawcę działania - s. 144.

¹⁵ Termin szkodliwość społeczna czynu w nowym kodeksie karnym zastąpi pojęcie społeczne niebezpieczeństwo czynu w obowiązującym kodeksie karnym.

¹⁶ M. Tarnawski, *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1977, s. 93 i inne.

¹⁷ Por. M. Tarnawski, *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1977, s. 93 i inne. L. Lernell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, t. I, Warszawa 1969, s. 283.

ków czy też liczba naruszonych norm prawnych lecz liczba podjętych przez niego działań. Zgodnie bowiem z art. 10, § 1 jeden czyn może stanowić tylko jedno przestępstwo¹⁸". Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z 25 XI 1985 (III KR 389/1985) uznając, że "zachowanie się oskarżonych polegające na umyślnym spowodowaniu śmierci dwóch osób nie może być uznane za jedno przestępstwo albowiem jest tyle czynów ile osób zginęło"¹⁹.

Omawiany problem wiąże się z treścią art. 10 obowiązującego kodeksu karnego czyli kumulatywnym zbiegiem przepisów ustawy. Zdaniem Woltera "w razie jednorodności skutków tym bardziej nie wchodzi zbieg przestępstw, wobec czego pozostaje tylko coś w rodzaju zbiegu przepisów ustawy w tym sensie, że zwielokrotnia się zastosowanie tego samego przepisu"²⁰. Poglądu Woltera nie podziela J. Kostarczyk-Gryszka, która twierdzi, że nie jest możliwe zastosowanie kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy - art. 10 § 2 obowiązującego kodeksu karnego z uwagi na niemożność spełnienia jednej z przesłanek art. 10 § 2 obowiązującego kodeksu karnego tj. wyczerpywania znamion określonych w dwóch albo więcej przepisach ustawy karnej²¹.

Jeden z autorów nowego kodeksu karnego K. Buchała w podręczniku wydanym w 1995 r. uważa, że "jeżeli chodzi o wiele normatywnie jednorodnych skutków to kwalifikacja kumulatywna nie jest w stanie oddać całej zawartości bezprawia. Zabicie jednej osoby spowodowanym wybuchem czy też zabicie wielu osób kwalifikowane jest jako jedno przestępstwo. Ta nieadekwatność kwalifikacji do zawartości bezprawia może być poprawiona przez ustawodawcę poprzez wprowadzenie typów kwalifikowanych"²².

Na gruncie obowiązującego kodeksu karnego konieczne jest przyjęcie jednego przestępstwa a wielość skutków może być jedynie traktowana jako okoliczność obciążająca.

Przepis art. 148 § 3 nowego kodeksu karnego jest próbą rozwiązania przedstawianej kwestii. Należy jednak zauważyć, że problem wielości normatywnie jednorodnych skutków nie dotyczy tylko przestępstwa zabójstwa ale odnosi się do innych przestępstw znamienych skutkiem np. uszkodzenia ciała. W uzasadnieniu rządowym nowego kodeksu karnego brak jakiegokolwiek wskazówki dlaczego przyjęte rozwiązanie odnosi się tylko do przestępstwa zabójstwa. Uzasadnionym wydaje się postawienie zarzutu braku konsekwencji. Czy nie zwyciężyła tu zbędna kazuistyka²³?

Zabójstwo gdy sprawca był już prawomocnie skazany za zabójstwo

Znamieniem kwalifikującym jest uprzednie prawomocne skazanie a więc okoliczność, która jest istotna dla oceny niebezpieczeństwa sprawcy a nie

¹⁸ OSNKW 1973 nr 1, poz. 7.

¹⁹ OSNPG 1986 nr 8 - 9, poz. 2.

²⁰ Andrejew, Świda, Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1973, s. 66.

²¹ Por. M. Tarnawski, *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1977, s. i inne; J. Kostarczyk-Gryszka, *Z problematyki kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy*, *KSP 1972 R. V*, s. 53.

²² K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Wyd. Prawnicze PWN, Warszawa 1997, s. 329.

²³ Por. M. Tarnawski, *Zabójstwa w ujęciu projektu kodeksu karnego z 1993*, *RPEiS*, z. 1/1994, s. 22.

niebezpieczeństwa jego czynu. Tymczasem w uzasadnieniu rządowym nowego kodeksu karnego, jednym z argumentów przemawiających za zastąpieniem pojęcia "społecznego niebezpieczeństwa czynu" pojęciem "szkodliwość społeczna" była konieczność odcięcia się od tych koncepcji i tej części orzecznictwa łączących społeczne niebezpieczeństwo czynu z dotychczasowym życiem sprawcy, jego opinią czy karalnością. Czy nie jest to swoisty brak konsekwencji?

Przepis art. 148 § 3 *in fine* dotyczy jakościowo odmiennych sytuacji. Termin "zabójstwo użyty w art. 148 § 3 *in fine* oznacza zabójstwo typu podstawowego, kwalifikowanego, uprzywilejowanego lub z przekroczeniem granic obrony koniecznej. W każdej z tych sytuacji prawomocne skazanie stanie się w razie ponownego popełnienia przestępstwa zabójstwa, które także może być typem podstawowym, kwalifikowanym, uprzywilejowanym lub z przekroczeniem granic obrony koniecznej, okolicznością kwalifikującą z art. 148 § 3 *in fine*. W każdym z przedstawionych przypadków stopień szkodliwości społecznej jest różny.

Nie należy też zapominać, iż konsekwencje prawomocnego wyroku ustają dopiero w chwili zatarcia skazania. Zgodnie z treścią art. 107 § 1 nowego kodeksu karnego w razie skazania na karę pozbawienia wolności lub na karę 25 lat pozbawienia wolności zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od wykonania, darowania albo od przedawnienia wykonania kary. Popełnienie ponownie przestępstwa zabójstwa przed zatarciem skazania spowoduje kwalifikację z art. 148 § 3 *in fine*, niezależnie od tego czy sprawca popełnił ponownie zabójstwo np. w trakcie wykonywania kary, po jej wykonaniu: na początku 10 letniego okresu czy pod jego koniec. Czy nie jest to zbyt mechaniczne podniesienie dolnej granicy sankcji?

Problem jak traktować uprzednie prawomocne skazanie w razie popełnienia przez sprawcę ponownie tego samego przestępstwa dotyczy nie tylko przestępstwa zabójstwa lecz także innych przestępstw a w szczególności zbrodni, których sankcji podwyższyć nie można z uwagi na treść art. 64 § 3 nowego kodeksu karnego. Nowy kodeks karny nie wprowadza jednakże nigdzie za wyjątkiem przestępstwa zabójstwa tak kwalifikowanych typów przestępstw.

Podsumowując, brak dostatecznego uzasadnienia dla takiego szczegółowego rozwiązania bo odnoszącego się jedynie do zabójstw, tym bardziej, że rządowe uzasadnienie kodeksu karnego nie zawiera żadnego wyjaśnienia, jakimi przesłankami kierował się ustawodawca tworząc ten typ kwalifikowany.

Zabójstwo uprzywilejowane

W nowym kodeksie karnym są trzy rodzaje uprzywilejowanego zabójstwa: zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami (art. 148 § 4), zabójstwo noworodka (art. 149), zabójstwo eutanatyczne (art. 150).

Odmienne uregulowane jest zabójstwo noworodka, przy zabójstwie eutanatycznym została obniżona dolna granica sankcji z 6 do 3 miesięcy oraz przewidziana została w wyjątkowych warunkach możliwość nadzwyczajnego złagodzenia, a nawet odstąpienia od wymierzenia kary.

Zabójstwo noworodka

W obowiązującym kodeksie karnym znamieniem uprzywilejowującym zabójstwa noworodka jest okoliczność, iż zostało ono dokonane pod wpływem przebiegu i w trakcie okresu porodu. Przebieg porodu miał powodować szczególny stan psychiczny kobiety, który był podstawą uprzywilejowania dzieciobójstwa. Sądy jednakże z biegiem czasu nie ustalały wpływu przebiegu porodu, ograniczając się jedynie do stwierdzenia, czy zabicie dziecka nastąpiło w okresie porodu, przyjmując *a priori*, iż każde zabójstwo noworodka jest dokonane pod wpływem przebiegu porodu²⁴. Była to praktyka *contra legem*.

W uzasadnieniu nowego kodeksu karnego stwierdza się, że "aby postawić tamę wadliwej praktyce zrezygnowano ze znamienia okresu porodu, wprowadzono znamię ograniczające zabija noworodka, wyeksponowano silne przeżycie psychiczne rodzącej. Określono też przesłanki, które mogą takie przeżycie wywołać tj.: przebieg porodu - którego wpływu jednak nie można wykluczyć, uleganie naciskom nietypowej sytuacji społecznej, znaczne zniekształcenie noworodka"²⁵.

Podstawą uprzywilejowania zabójstwa noworodka w nowym kodeksie karnym jest silne przeżycie psychiczne rodzącej, które może być wywołane przebiegiem porodu, znacznym zniekształceniem noworodka, szczególnie trudną sytuacją życiową matki.

O ile można zaaprobować, jako przesłankę silnego przeżycia psychicznego przebieg porodu, o tyle istnienie dwóch pozostałych przesłanek trudno uznać za celowe. Należy zauważyć, że zwrot znaczne zniekształcenie jest znamieniem ocennym. Co powinno decydować o znacznosci zniekształcenia? Wydaje się, że o znacznosci zniekształcenia powinny decydować względy obiektywne, a nie subiektywne, tak jak ma to miejsce przy ocenie innych znamion ocennych. Czy zwrot zniekształcenie odnosi się do przypadków tylko fizycznego, czy też psychicznego upośledzenia noworodka? Pierwsze są z reguły łatwo rozpoznawalne nawet dla osoby nie będącej lekarzem. Drugie, jeśli nie powodują zniekształceń fizycznych, mogą być niedostrzegalne nawet dla lekarzy, którzy nie są specjalistami w danej dziedzinie. Wydaje się, że znamię znaczne zniekształcenie należy interpretować tylko jako zmiany fizyczne. Przemawia za tym wykładnia gramatyczna. Słowo *zniekształcać* oznacza pozbawić pierwotnego kształtu, zdeformować²⁶. Dodatkowym argumentem, który przemawia za przedstawionym znaczeniem znamienia zniekształcenie jest fakt, iż w ustawie z 7 I 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego, dopuszczalno-

²⁴ Por. M. Tarnawski, *Zabójstwo uprzywilejowane w ujęciu polskiego prawa karnego*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1981, s. 163.

²⁵ *Uzasadnienie projektu nowego kodeksu karnego*, maszynopis powielony, s. 68.

²⁶ *Słownik języka polskiego*, pod red. H. Szkiłądzia, S. Bika, B. Pakosz, C. Szkiłądź, Warszawa 1981, s. 1048.

ści przerywania ciąży w art. 4a § 1 ust. 2²⁷, jako przesłanka legalnego przerwania ciąży jest użyty zwrot ciężkie i nieodwracalne upośledzenie płodu. Termin *upośledzenie* oznacza fizyczne, jak i psychiczne zmiany²⁸. Skoro ustawodawca użył różnych pojęć, to należałoby je interpretować odmiennie.

Pozostaje kwestia czy fakt znacznego zniekształcenia dziecka może wywołać silne przeżycie psychiczne u matki i przez to stać się okolicznością uprzywilejowaną zabójstwo noworodka.

Ostatnią przesłanką, która może spowodować silne przeżycie psychiczne u kobiety jest jej szczególnie trudna sytuacja osobista. Jest to przesłanka natury społecznej. Przeciwko niej można wysunąć dwa zastrzeżenia. Pierwsze - zwrot "szczególnie trudna sytuacja osobista" jest znamieniem ocennym. Czy mają o niej decydować okoliczności obiektywne, czy subiektywne? Wydaje się, że tak jak w przypadku innych znamion ocennych powinny decydować te pierwsze. Bezspornym jest, że szczególnie trudna sytuacja osobista może dotyczyć nie tylko sytuacji finansowej matki ale może być związana z jej stanem zdrowia.

Podsumowując, o ile uzasadnionym jest rezygnacja ze znamienia "w okresie porodu" i wprowadzenie znamienia "silne przeżycie psychiczne" oraz znamienia "noworodek", o tyle brak dostatecznego uzasadnienia dla wprowadzenia szczególnie trudnej sytuacji osobistej jako okoliczności uprzywilejowanej zabójstwo noworodka.

III. POZOSTAŁE PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO ŻYCIU

Nowy kodeks karny nie zmienia typizacji przestępstw nieumyślnego spowodowania śmierci, namowy lub pomocy do samobójstwa. Zmienione zostały jedynie granice sankcji-obniżone zostały dolne granice sankcji z 6 do 3 miesięcy.

Nowy kodeks karny przejął rozwiązania obowiązującego kodeksu karnego w zakresie prawnokarnej ochrony dziecka poczętego. Zmienione zostały granice sankcji, tj.: w wypadku przerwania ciąży za zgodą kobiety z naruszeniem przepisów ustawy podwyższona została górna granica sankcji z 2 do 3 lat, w przypadku przerwania ciąży za zgodą kobiety z naruszeniem przepisów ustawy gdy płód osiągnął zdolność do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej obniżona została dolna granica sankcji z 1 roku do 6 miesięcy, w wypadku przerwania ciąży bez zgody kobiety lub doprowadzenia jej do przerwania ciąży gdy płód osiągnął zdolność do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej obniżona została dolna granica sankcji z 2 lat do 1 roku, w przypadku przerwania ciąży za zgodą kobiety z naruszeniem przepisów ustawy gdy płód osiągnął zdolność do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej albo przerwania ciąży bez zgody kobiety lub doprowadzenia jej do przerwania ciąży gdy płód osiągnął zdolność do samodzielnego życia poza organizmem

kobiety ciężarnej, którego następstwem jest śmierć kobiety obniżona została górna granica sankcji z 15 do 12 lat.

IV. PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO ZDROWIU

Zmiany wprowadzone przez nowy kodeks karny dotyczą przede wszystkim przestępstw uszkodzenia ciała, udziału w bójce lub pobiciu, narażenia na niebezpieczeństwo, nieudzielenia pomocy.

Przestępstwa uszkodzenia ciała

Nowy kodeks karny przyjął typizację przestępstw uszkodzenia ciała analogiczną do istniejącej w obowiązującym kodeksie karnym.

Wprowadzony został trójpodział uszkodzeń ciała na "ciężkie" - nazywane ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu, "średnie" nazywane naruszeniem czynności narządu ciała lub rozstrojem zdrowia, "lekkie" nazywane naruszeniem czynności narządu ciała lub rozstrojem zdrowia trwającym nie dłużej niż 7 dni.

W odniesieniu do wszystkich przestępstw uszkodzenia ciała nowy kodeks karny rezygnuje ze znamienia "uszkodzenie ciała" zastępując je znamieniem "naruszenie czynności narządu ciała" - jako bardziej jednoznacznym dla lekarzy²⁹.

W obrębie "ciężkiego" uszkodzenia ciała zwrot "choroba zazwyczaj zagrażająca życiu" został zastąpiony przez znamię "choroba realnie zagrażająca życiu". W rządowym uzasadnieniu nowego kodeksu karnego podkreślono, że to drugie pojęcie jest bardziej jednoznaczne dla lekarzy³⁰.

Zrezygnowano z typu kwalifikowanego naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia przez następstwo w postaci nieumyślnej śmierci - zgodnie z postulatami środowiska lekarskiego, podkreślając, że w zasadzie nie jest możliwe do ustalenia czy śmierć była spowodowana tego rodzaju uszkodzeniem ciała³¹.

Ponadto zmienione zostały granice sankcji w obrębie poszczególnych przestępstw, tj.: obniżona została górna granica sankcji z 15 do 12 lat przy kwalifikowanym ciężkim uszczerbku na zdrowiu przez następstwo w postaci nieumyślnej śmierci, obniżona została dolna granica sankcji z 6 do 3 miesięcy w wypadku naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, obniżona została górna granica sankcji z 3 do 2 lat w przypadku naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia trwającego nie dłużej niż 7 dni, obniżona została górna granica sankcji z 2 lat do 1 roku w wypadku nieumyślnej naruszenia czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwającego nie dłużej niż 7 dni. Ponadto przestępstwo naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia jest ścigane na wniosek, gdy pokrzywdzonym jest osoba najbliższa dla sprawcy.

²⁹ *Nowe kodeksy karne z 1997 z uzasadnieniami*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1997, s. 186 i inne.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

Przestępstwo udziału w bójce lub pobiciu

Nowy kodeks karny zmienia częściowo typizację przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu, czyniąc karalną już tę postać bójki lub pobicia, w której naraża się człowieka na niebezpieczeństwo naruszenia czynności narządów ciała lub rozstroju zdrowia. Została obniżona górna granica sankcji przewidzianej dla typu kwalifikowanego przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu przez następstwo w postaci śmierci z 15 do 10 lat.

Częściowo odmiennie uregulowano postać kwalifikowaną przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu przez sposób działania, tj. użycie niebezpiecznego narzędzia. Znamię "niebezpieczne narzędzie" zostało zastąpione znamieniem "podobnie niebezpieczny przedmiot". Na gruncie obowiązującego kodeksu karnego zwrot "niebezpieczne narzędzie" był interpretowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego stosunkowo szeroko. Za niebezpieczne narzędzie uważano nie tylko przedmiot, który ze względu na swoje właściwości staje się przy użyciu niebezpiecznym dla życia lub zdrowia, ale również rzecz, która ze względu na sposób użycia może okazać się niebezpieczna dla życia i zdrowia³². Za narzędzia niebezpieczne mogły być uznane przy określonym sposobie użycia ciecze żrące czy trujące, gaz, prąd elektryczny, czy nawet sprężone powietrze³³.

Nowy kodeks karny stawia tamę tego rodzaju interpretacji, wymieniając jako niebezpieczne przedmioty broń palną oraz nóż. Po ich wymienieniu dodaje zwrot "lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu", co oznacza, że muszą to być przedmioty, które posiadają zbliżone właściwości do wyżej wymienionych i przez to są właśnie niebezpieczne dla życia i zdrowia, a nie przez sposób ich użycia.

Przestępstwa narażenia na niebezpieczeństwo

Nowy kodeks karny, w zasadzie analogicznie do obowiązującego kodeksu karnego, typizuje przestępstwo narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Obniżona została dolna granica sankcji z 6 do 3 miesięcy w wypadku narażenia na niebezpieczeństwo osoby, nad którą sprawca miał szczególny obowiązek opieki.

Wprowadzona została instytucja skutecznego czynnego żalu, która powoduje niekaralność sprawcy, gdy ten dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo. Takie rozwiązanie jest konsekwencją przyjętego założenia w nowym kodeksie karnym, że w postępowaniu karnym istotne jest zlikwidowanie konfliktu wywołanego przestępstwem, przede wszystkim przez naprawienie szkody lub zapobieżenie zniszczeniu dobra³⁴.

³² OSNPG 46/1979.

³³ OSNKW 27/1979.

³⁴ A. Zoll, *Założenia polityki karnej w projekcie kodeksu karnego*, PiP 4/94, s. 11.

Ponadto w razie nieumyślnego narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, ściganie odbywa się na wniosek pokrzywdzonego.

Nowy kodeks karny ustanawia, oprócz uregulowanego odmiennie przestępstwa narażenia na zarażenie chorobą weneryczną, przestępstwo narażenia bezpośrednio innej osoby na zarażenie wirusem **HIV**. W rządowym uzasadnieniu nowego kodeksu karnego stwierdza się, że "choroby weneryczne utraciły współcześnie swą groźbą wymowę społeczną, natomiast inne choroby zyskały ją"³⁵.

Wprowadzenie przestępstwa narażenia bezpośrednio innej osoby na zarażenie wirusem **HIV** otwiera możliwość penalizacji tych zachowań. Do tej pory tego rodzaju zachowania mogły być kwalifikowane jako przestępstwo narażenia bezpośrednio na niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu³⁶. Jakkolwiek rozwiązanie to stanowi krok naprzód w porównaniu z obecnym stanem prawnym, to jednak trzeba zauważyć, że przepis ten znajdzie zastosowanie jeżeli sprawcą jest osoba zarażona i można jej przypisać winę umyślną, tzn. wie, że jest nosicielem i co najmniej godzi się z możliwością bezpośredniego narażenia na zarażenie innej osoby wirusem **HIV**. Przepis ten nie penalizuje dwóch sytuacji, gdy sprawca naraża inną osobę bezpośrednio na zarażenie wirusem **HIV** nie będąc sam zarażonym, np. wstrzykuje pokrzywdzonemu krew osoby zarażonej, ani też gdy narażenie innej osoby bezpośrednio na zarażenie wirusem **HIV** wynikało z winy nieumyślnej.

Przestępstwa z narażenia znane kodeksowi występują z udziałem obu postaci winy. Niebezpieczeństwo płynące z narażenia jest przecież takie same niezależnie od postaci winy, a właśnie ono jest przesłanką kryminalnopolityczną penalizacji³⁷.

Nowy kodeks karny oprócz ustanowienia nowego przestępstwa z narażenia uregulował częściowo odmiennie przestępstwo narażenia na zarażenie chorobą weneryczną uzupełniając niebezpieczeństwo narażenia na zarażenie, chorobą zakaźną, ciężką chorobą nieuleczalną lub realnie zagrażającą życiu. Obniżona została górna granica sankcji z 3 lat do roku. Oba przestępstwa ścigane są na wniosek pokrzywdzonego, podczas gdy w obowiązującym kodeksie karnym przestępstwo narażenia na zarażenie chorobą weneryczną było ścigane na wniosek pokrzywdzonego tylko w wypadku gdy pozostawał ze sprawcą we wspólnym pożyciu.

Przestępstwo nieudzielenia pomocy

Nowy kodeks karny częściowo odmiennie typizuje przestępstwo nieudzielenia pomocy. W znamieniu ustawowym ograniczający odpowiedzialność

³⁵ *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1997 r., s. 187 i inne.

³⁶ M. Filar, *Karalność zakażenia HIV*, w: *AIDS i prawo karne*, praca zbiorowa pod red. A. J. Szwarca, Wyd. Poznańskie, Poznań 1996, s. 34.

³⁷ M. Filar, rozdział pt. *Karalność zakażenia HIV*, w: *AIDS i prawo karne*, praca zbiorowa pod red. A. J. Szwarca, Wyd. Poznańskie, Poznań 1996, s. 42.

karną zwrot "poważny uszczerbek na zdrowiu" zastąpiony został pojęciem "ciężki uszczerbek na zdrowiu". Zmiana ta zasługuje na aprobatę, bowiem poważny uszczerbek na zdrowiu nie miał odpowiednika w przestępstwach uszkodzenia ciała. Nowy kodeks karny zmienia § 2 przestępstwa nieudzielenia pomocy. Zwrot "nie podlega karze" zastępuje pojęciem "nie popełnia przestępstwa". Zmiana ta oznacza przyjęcie założenia, iż odpada wymagalność w opisanej sytuacji zachowania zgodnego z prawem, a tym samym nie można przypisać sprawcy winy³⁸.

V. PODSUMOWANIE

Rozwiązania przyjęte w nowym kodeksie karnym w zakresie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu różnią się od istniejących w obowiązującym kodeksie karnym.

Nowy kodeks karny wychodząc z założenia racjonalizacji odpowiedzialności karnej zmierza do usunięcia z prawa karnego nieuzasadnionej racjonalnie punitowności³⁹. Znajduje to swój wyraz z jednej strony w rezygnacji z kary śmierci, a z drugiej w obniżeniu sankcji wielu przestępstw.

Wprowadza nowe typy kwalifikowane zabójstwa. Odmienne reguluje typ uprzywilejowany przestępstwa zabójstwa - zabójstwo noworodka, pozostawiając pozostałe typy uprzywilejowane bez zmian.

Nieco inaczej typizowane są przestępstwa uszkodzenia ciała. Rezygnuje z typu kwalifikowanego "średniego i lekkiego uszkodzenia" ciała przez następstwo w postaci nieumyślnej śmierci.

Wprowadza nowe przestępstwo z narażenia - narażenie bezpośrednio innej osoby na zarażenie wirusem HIV, częściowo odmiennie regulując pozostałe przestępstwa z narażenia i nieudzielenia pomocy.

Wydaje się, że rozwiązania nowego kodeksu karnego zasługują na aprobatę, choć można by postawić zarzut nadmiernej kazuistyki, zwłaszcza w odniesieniu do typów kwalifikowanych przestępstwa zabójstwa.

CRIMES AGAINST LIFE AND HEALTH IN THE NEW CRIMINAL CODE

S u m m a r y

The solutions adopted in the new Criminal Code regarding crimes against life and health are different from their predecessors. The new Criminal Code is based on the concept of criminal liability rationalisation. Its objective is to eliminate excessively punitive provisions from criminal law. Such an approach resulted in the elimination of capital punishment and the alleviating punitive sanctions for many crimes.

The new Code introduces new aggravated types of manslaughter. It also provides for a different, less severe, treatment of manslaughter in cases where victim is an infant. The Code leaves all other regulations pertaining to alleviated types of manslaughter without major amendments.

The new Code changes the definition of bodily injury. It discontinues the differentiation between "medium" and "light" form of such an injury. The new regulation introduces a new form of the crime of exposing somebody to a lethal hazard. Infecting a person with HIV virus will now constitute a crime. In addition, the new Code amends some provisions pertaining to the already regulated crimes resulting from exposing somebody to a danger and a failure to help in hazardous circumstances.

The solutions adopted by the new Criminal Code seem to deserve appreciation. However, excessive casuistry of the new regulation give rise to some criticism, especially when it would regard provisions pertaining to aggravated forms of manslaughter.